

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКИХ КОМПЛЕКСІВ

Розглянуто особливості складу та структури потенціалу виробничо-господарських комплексів. Обґрунтовано необхідність використання ресурсно-комунікаційного підходу до оцінки потенціалу, який враховує виконання як забезпечуючої, так і регулюючої функції механізму управління розвитком виробничо-господарських комплексів.

There have been considered the features of the composition and structure of the manufacture-managing complexes. Grounded the necessity of using the resource-communication approach for evaluating the potential, that regards the fulfillment as the ensuring, as well as the regulating function of the control mechanism for developing the manufacture-managing complexes.

В даний час як у реальному, так і у фінансовому секторі економіки України спостерігаються тенденції інтеграції і концентрації ресурсів і капіталу, що обумовлено необхідністю підтримки рівня конкурентоспроможності і стійкості, інноваційній і інвестиційній активності в умовах мінливості зовнішнього економічного середовища. При цьому формою використання капіталу, яка дозволяє ефективно інвестувати кошти і забезпечити результативний рух матеріальних і грошових потоків, є об'єднання підприємств, інтегрованих структури, корпорацій та виробничо-господарські комплекси. Виробничо-господарський комплекс є ефективною формою концентрації ресурсів і забезпечення комунікаційних зв'язків і стосунків, що створює передумови використання і залучення додаткового потенціалу, досягнення мети розвитку за рахунок розробки і реалізації відповідних управлінських рішень.

Розвиток виробничо-господарських комплексів прямо чи опосередковано впливає на підвищення економічної активності, поповнення дохідної частини бюджету, реалізації соціальних програм та зростання якості життя населення території їх розташування. Так, зокрема, за даними Головного управління статистики у Донецькій області позитивний фінансовий результат економікою Донецької області за 2008 р. отримано за рахунок діяльності таких виробничо-господарських комплексів, як «ММК ім. Ілліча», ВАТ «МК «Азовсталь», ВАТ «Авдіївський коксохімічний завод», ТОВ «Східеіерго», ЗАТ «НКМЗ», ВАТ «Концерн «Стирол», ВАТ «Харцизький трубний завод» (45% від обласної суми прибутку). Майже 22% загальної суми збитку області припадає на ОП «Шахта ім. О.Ф. Засядька», ЗАТ «Макіївський металургійний завод», ЗАТ «Сармат», ДП «Добропіллявугілля», ЗАТ «Донецьксталь» – МЗ» [1, с. 19-20].

Негативні явища у розвитку виробничо-господарських комплексів обумовлено з одного боку зовнішніми чинниками, зокрема, наслідками світової економічної кризи та падінням виробництва у металургійній, вугільній та машинобудівних галузях, а з іншого – недоліками в управлінні, зокрема, використанні наявного потенціалу.

Зазначене потребує розробки та прийняття відповідних рішень, спрямованих на підвищення ефективності використання наявного економічного потенціалу у відтворювальному процесі для забезпечення стійкого поступального розвитку виробничо-господарських комплексів. Обґрунтуванню та прийняттю рішень щодо розвитку виробничо-господарських комплексів звичайно передують оцінка наявного економічного потенціалу, яка здійснюється відповідними методами.

Питання оцінки наявного потенціалу складних виробничо-економічних систем до яких відносяться виробничо-господарські комплекси займають провідне місце у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених [2-7]. Вивчення зазначених наукових публікацій дозволяє дійти висновку про необхідність поглиблення досліджень у напрямку з одного боку структурування та аналізу внеску окремих складових потенціалу, а з іншого боку – визначення умов збалансованості між окремими складовими потенціалу для забезпечення стійкого розвитку як виробничо-економічної системи в цілому, так і окремих її складових. Деякі підходи до вирішення вказаної проблеми висвітлюються у наступному дослідженні, мета якого полягає в обґрунтуванні методичного підходу до оцінки потенціалу виробничо-господарського комплексу на підставі врахування особливостей його функціонування та розвитку.

Економічний потенціал як синтетична характеристика ресурсних можливостей різної природи, визначає кінцеві результати діяльності виробничо-господарських комплексів у їх конкретній формі. Зокрема, з урахуванням потенціалу розробляються і приймаються найважливіші управлінські рішення, здійснюється реструктуризація виробництва і вдосконалення механізмів управління. Ефективне використання потенціалу підвищує конкурентоспроможність продукції, що є особливо актуальним у зв'язку з переходом вітчизняної економіки від ринку продавця до ринку покупця і підвищенням значення якості продукції, що випускається. Капітал включає сукупність запасів і ресурсів підприємства у формі грошових коштів і реальних капітальних товарів, що залучаються власниками в економічний процес з метою отримання доходу. Функціонування складових капіталу ґрунтується на принципах комерціалізації діяльності і залежить від чинників часу, ризику і ліквідності. Капітал при цьому виступає як інвестиційний ресурс і чинник виробництва і першочерговим завданням стає забезпечення пропорційної його структури,

як з погляду визначення оптимального співвідношення власних, позикових і залучених коштів, так і з погляду розподілу цих коштів між структурними підрозділами виробничо-господарського комплексу.

Необхідність аналізу стану, виявлення резервів зростання економічного потенціалу обумовлена тим, що інформація містить в основному фактичні дані. Важливим при цьому представляється володіння прогнозними даними, що створює передумови виявлення негативних і позитивних тенденцій в їх розвитку. Слід зазначити, що фахівцями було запропоновано багато по різних аспектах поняття „потенціал”, „економічний потенціал”. У більшості робіт наголошується важливість вивчення проблем оцінки потенціалу і підкреслюються значні відмінності у визначенні самого поняття потенціал, його суті, складу і співвідношення з іншими категоріями [2-5]. У словнику сучасної економіки Макміллана наведено таке визначення потенційного обсягу виробництва як максимально можливого обсягу виробництва фірми, галузі промисловості, сектору економіки в цілому, який визначається забезпеченістю чинниками виробництва. [8]. У економічній енциклопедії за редакцією Мочерного С.В. надається сучасне тлумачення поняття економічний потенціал як комплексної характеристики рівня економічної могутності нації наявних ресурсів і можливостей забезпечувати розширене відтворення, суспільні потреби та соціально-економічний прогрес суспільства [9]. Він складається з потенціалу продуктивних сил, техніко-економічних відносин, організаційно-економічних відносин, відносин власності та господарського механізму, їх діалектичної взаємодії.

Сумуючи різні підходи можна стверджувати, що економічний потенціал виробничо-господарського комплексу відображає реальну, фактичну здібність до створення максимального обсягу матеріальних благ з урахуванням конкретних ресурсних обмежень, збалансованості трудових, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів.

Існуючі методики оцінки виробничого потенціалу, зокрема, грошової оцінки елементів потенціалу; індексний метод; ресурсно-регресійний метод; індикативний метод, представлені у табл. 1 до певної міри дозволяють вимірювати кількісний вплив окремих чинників з урахуванням широкого спектру їх якісних характеристик, включаючи результативність функціонування.

Для виробничо-господарських комплексів, що мають в своєму складі відособлені структурні підрозділи (підприємства, організації, філії) важливе значення в досягненні стійкого розвитку має організаційний потенціал, який дозволяє здійснювати координацію комунікаційних зв'язків та відносин.

Підвищення організаційного потенціалу може бути досягнуте за рахунок вдосконалення структури комплексу і структури його діяльності (оптимальній диверсифікації діяльності).[10, с. 345]. Важливо, щоб в результаті цих удосконалень був підвищений рівень системності і за рахунок цього отримано ефект взаємозв'язку, при якому сумарна віддача капіталовкладень комплексу в цілому вище, ніж сума показників віддачі по кожному технологічному ланцюгу окремо функціонуючих підприємств. У табл. 2 представлено елементи потенціалу виробничо-господарського комплексу, які проявляються за рахунок об'єднання потенціалів його учасників.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз методів оцінки потенціалу

Найменування методу	Особливості застосування
Метод грошової оцінки елементів потенціалу	Формальна оцінка ресурсів в грошовому виразі дозволяє судити про склад ресурсів і частково про їх структуру, однак можливості залишаються за рамками дослідження, оскільки два підприємства з однаковою сумарною вартістю оцінкою ресурсного потенціалу можуть мати різний рівень результативно виробництва. Підхід враховує абсолютно всі наявні ресурси, а не тільки ті, які можуть бути реально задіяні в процесі виробництва.
Індексний метод	Дозволяє визначити порівняльну ресурсозабезпеченість, а не сукупну корисність накопичених ресурсів. Даний метод вимагає абстрагування від структури потенціалу і не дозволяє враховувати пропорційність поєднання окремих ресурсів
Ресурсно-регресійний метод	Метод дозволяє описати залежність результатів виробництва від зміни окремих чинників і умов і оцінювати структурні зміни потенціалу, визначити нормативи віддачі ресурсів та внесок окремих ресурсів у формування потенціалу. Недоліком методу є те, що кореляційно-регресійні моделі описують залежність за умов господарювання, що склалися певним чином. Тому практично неможливо врахувати виробничий напрям господарювання, що може привести до спотвореного уявлення про потенціал підприємства.
Індикативний метод	Заснована на розрахунку відхилень фактичних економічних параметрів виробництва від нормативних. Недоліком є: певна суб'єктивність самих нормативів, оскільки від їх якості достовірності залежить напрям пошуку резервів зростання ефективності використання потенціалу.

При виборі методики оцінки потенціалу підприємства необхідні виходити з результатів оцінки наявного ресурсного потенціалу. В даний час оцінка внутрішніх можливостей цікавить, насамперед, власників і інвесторів. Основними критерієм оцінки ресурсного потенціалу в цьому випадку є або маса прибутку, котру можливо порівняно стійко отримувати, використовуючи наявні ресурси, або підвищення поточної вартості виробничо-господарського комплексу.

Виходячи з цього, пропонується наступна методика оцінки потенціалу, представлена на рис. 1.

Використання зазначеної методики потребує врахування особливостей формування та використання потенціалу і виробничо-господарських комплексів. Так, необхідне встановлення зворотних зв'язків між стратегічними цілями управління і рівнем потенціалу розвитку, оскільки в даний час сформувалися

передумови переходу на якісно новий рівень відношення до проблеми потенціалу, коли він повинен перетворитися у динамічний інструмент управління і розвитку бізнесу. У зв'язку з чим, доцільно формування таких моделей управління потенціалом, на основі яких можливо запропонувати конкретні інструменти-рекомендації прийняття управлінських рішень, що забезпечують досягнення значних кінцевих результатів виробничої діяльності.

Таблиця 2

Елементи потенціалу виробничо-господарського комплексу, які проявляються за рахунок об'єднання потенціалів його учасників

Найменування елемента	Чим характеризується	Чим вимірюється
Виробничий потенціал	Можливість залучення до виробництва раніше невживаних ресурсів, повнішого завантаження виробничих потужностей і отримання ефекту масштабу	Вартістю додатково отриманою, в порівнянні з дезінтегрованим виробництвом продукції
Організаційно-кадровий потенціал	Оптимізація чисельності виробничих робочих в результаті вдосконалення структури виробництва, підвищення фондоозброєності праці і скороченні чисельності апарату управління за рахунок раціоналізації виконуваних ним функцій	Економія фонду заробітної плати за рахунок перерозподілу функцій апарату управління
Інвестиційний потенціал	Можливості отримання ефекту від реалізації сумісних інвестиційних проектів	Показники окупності інвестицій.
Ділової активності	Економії оборотних коштів	зниження витрат на сировину, матеріали
Фінансовий потенціал	Можливості залучення додаткового капіталу інтегрованою компанією	величина і ефективність використання позикових коштів

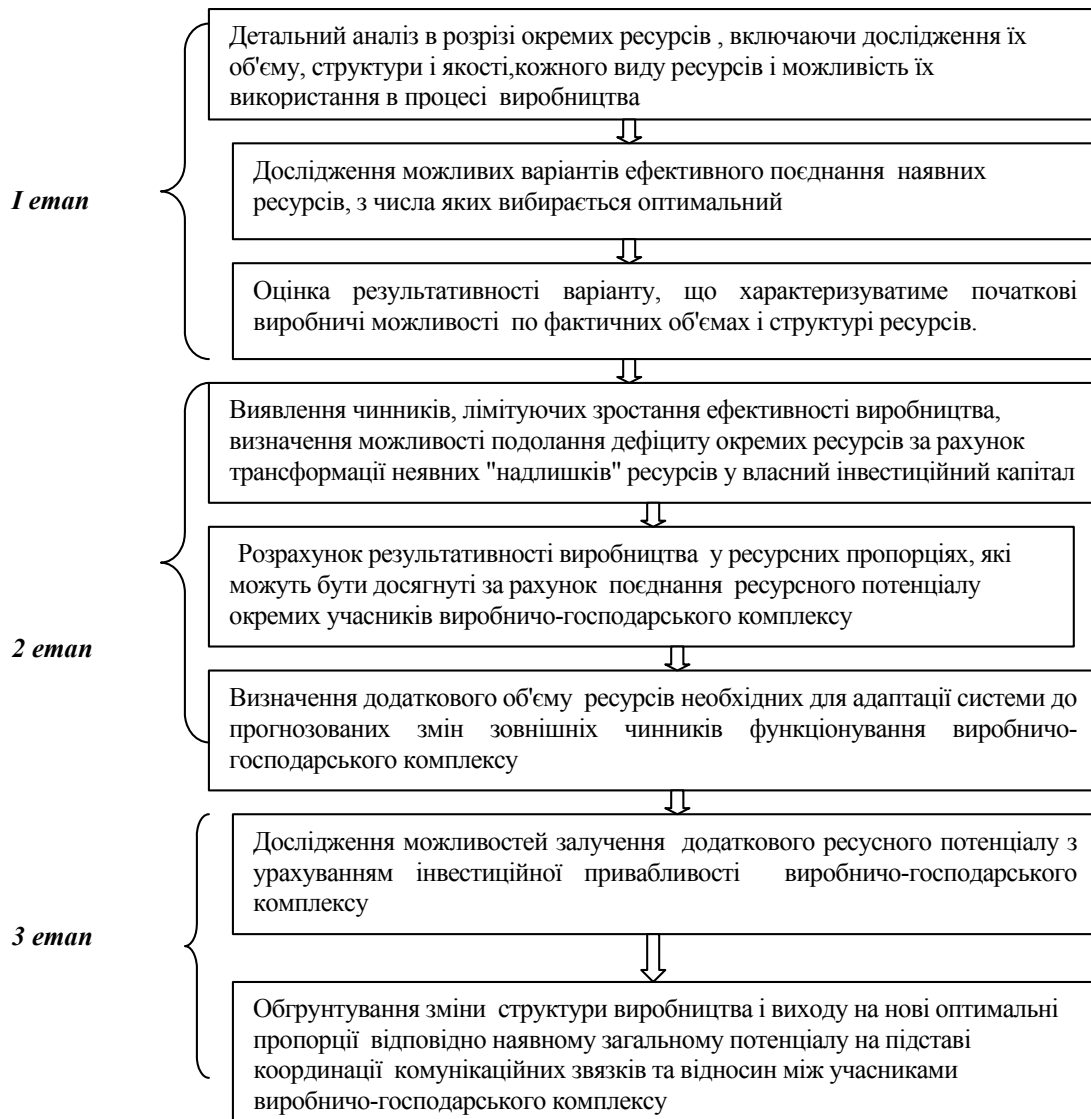

Рис. Методика оцінки потенціалу виробничо-господарського комплексу з урахуванням ресурсно-комунікаційного підходу

Крім того переважання в методиках оцінки рівня потенціалу традиційних чинників виробництва,

таких як упредметнена праця (капітал) і жива праця (людський капітал) є недостатньою оскільки в даний час на перше місце виходять такі чинники, як інтелектуальний капітал, інвестиційна привабливість і інші подібні інститути, що вимагає принципово нового, адекватного сучасності визначення поняття потенціалу і критеріїв його оцінки.

Ізольований розгляд окремих складових потенціалу тобто не комплексний підхід до оцінки і розвитку потенціалу виявляється у використанні однофакторних моделей, що відображають зв'язок виробничих результатів з окремими характеристиками потенціалу. Необхідно оцінювати потенціал, як систему, що складається з компонентів, комплексу окремих потенціалів (людського, виробничого, організаційного, фінансового), з урахуванням їх взаємозв'язків, що потребує використання багатфакторних моделей.

Таким чином розв'язання проблем оцінки потенціалу виробничо-господарських комплексів методологічно розбивається на три аспекти:

1) оцінка потенціалу як показника, що характеризує привабливість і рівень розвитку; оцінка ефективності використання наявного потенціалу;

2) оцінка ефективності зміни потенціалу в ході економічного розвитку.

В результаті оцінки формуються рішення по результативному використанню потенціалу виробничо-господарських комплексів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку і якісного зростання.

Сумуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки.

1) виробничо-господарські комплекси є складними виробничо-економічними системами, які об'єднують ресурси відособлених структурних підрозділів (підприємства, організації, філії) між якими встановлено комунікаційні зв'язки та відносини для досягнення мети функціонування та розвитку і забезпечення процесів розширеного відтворення:

2) найважливішою умовою стійкого функціонування та економічного зростання виробничо-господарського комплексу є наявність та можливість залучення ресурсного потенціалу у виробничий процес;

3) оцінка наявного ресурсного потенціалу може здійснюватися різними методами, однак при виборі того чи іншого методу доцільно враховувати їх переваги та недоліки, а також особливості поєднання загального та окремих ресурсних потенціалів виробничо-господарського комплексу за допомогою відповідних комунікаційних зв'язки та відносини.

Зазначене дозволяє стверджувати про необхідність використання ресурсо-комунікаційного підходу до оцінки потенціалу, який дозволяє оцінити збалансованість меж наявними та залученими ресурсами і скоординованість комунікаційних зв'язків щодо використання зазначеного ресурсного потенціалу у процесі функціонування та розвитку виробничо-господарського комплексу.

Подальших досліджень потребують визначення умов формування збалансованого ресурсного потенціалу, а також методів координації використання потенціалу окремих учасників та врахування їх інтересів при розподілі отриманих загальних результатів при сумісному використанні окремих складових потенціалу.

Література

1. Соціально-економічний становище Донецької області у 2008 р. – Донецьк, 2009. – 144с.
2. Фонотов А.Г. Ресурсный потенциал. – М.: Экономика, 1985. – 151 с.
3. Плышевский Б. Потенциал инвестирования // Экономист, 1996. – № 3. – С. 3-8.
4. Попов Е.В. Рыночный потенциал предприятия. – М.: Экономика, 2002. – 539 с.
5. Карпенко Е.А. Потенциал производственной системы: сущность, методика оценки, процесс актуализации: Монография. – Гомель: Учреждение образования «Гомельский государственный технический университет имени П. О. Сухого», 2003. – 377 с.
6. Ревуцкий Л. Д. Потенциал и стоимость предприятия. — М.: Перспектива, 1997. — 124 с.
7. Отенко І.П., Іващенко Г.А., Малярець Л.М. Аналіз та оцінка стратегічного потенціалу підприємства. Монографія. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 348 с.
8. Словник сучасної економіки Макміллана. – К.: АртЕК, 2000. – 625 с.
9. Економічна енциклопедія. У трьох томах Т. 1 / За ред. С. В. Мочерного. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
10. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: Монография. – М.: Университетская книга, 2006. – 973 с.

Надійшла 12.05.2009